FAGFELLEVDERT

Tyrkisk utenrikspolitikk i populærkulturen

Få hendelser har utløst en slik sjelegranskning i tyrkisk politikk som USAs invasjon av Irak i 2003. Mens Tyrkia er USAs allierte, har de alvorlige problemer med amerikanernes fremferd i regionen. Denne artikkelen tar for seg populærkulturens fremstilling av denne frustrasjonen.¹

Einar Wigen er stipendiat ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk på Universitetet i Oslo.

populærkulturelle uttrykk i kjølvannet av invasjonen. De to er kioskromanen *Metallstormen* (*Metal Firtina*), som dreier seg om en fiktiv amerikansk invasjon av Tyrkia i nær fremtid, og filmen *Ulvenes dal: Irak* (*Kurtlar vadisi: Irak*), som dikter videre på en virkelig konfrontasjon mellom tyrkiske og amerikanske soldater i Nord-Irak sommeren 2003. Felles har de at de uttrykker stor skepsis mot USA, at de fremsetter påstander om at Tyrkia er USAs neste mål og at de på hver sin måte har oppnådd statssanksjon ex post facto. Ved å se nærmere på disse uttrykkene, ønsker jeg å si noe om hvordan sentrale elementer i det tyrkiske samfunnet gir mening til forholdet mellom USA og Tyrkia, og om hvilke intensjoner som tillegges USA, da særlig under Bush, i regionale spørsmål.

TEKST: Einar Wigen

De tildelte fjellene til kurderne, ørkenene til araberne og oljen til seg selv. Det er ingen steder igjen for oss å gå.

Turkmensk leder i *Ulvenes dal: Irak*.

FØR USA INVADERTE Irak i 2003 og kastet landets diktator, stod tyrkerne foran et stort dilemma. På den ene siden stod den kollektive tryggheten i NATO og Vesten som et sentralt holdepunkt i tyrkisk utenrikspolitikk. På den andre stod behovet for å distansere seg fra det man anså som vestlig imperialisme, og å støtte opp om selvrådretten i regionen. Mens den offisielle politikken har en rekke strukturelle begrensninger på hva som er mulig å si og gjøre, gir populærkulturen en arena for kontroversielle debatter og ytringer som likevel er viktige for veien videre. Denne artikkelen tar for seg to viktige og viden distribuerte

Populærkultur som politikk

Når man tar for seg populærkulturelle uttrykk som studieobjekt i en politisk kontekst, vil jeg hevde at det finnes tre tilnærminger til dette, som til dels overlapper med den typen sjanger man tar for seg. Den første og mest åpenbare tilnærmingen er at man kan se på eksplisitt politiske filmer, altså en bestemt type objekt, som Michael Moores *Fahrenheit 9/11* eller bøker som Peter Singers *Animal Liberation*, og ta dem for det de er – uttrykk om hva som er galt med en gitt politikk eller handlingsmønstre og hvordan den bør endres.² Den andre måten man kan se det på, er populærkultur som et rom for eksperimenter med idéer og ideologier. Her er utopien og dystopien åpenbare sjangre, men også TV-serier som *Lost* og boken og filmen *Fluenes herre*.³ Disse eksperimenterer med tanker om hvordan naturtilstanden ser ut og hvordan man best bør innrette seg i en slik tilstand.

Den siste måten er å studere populærkultur som politikk er å se på det som et medium der gruppeidentitet formes. Dette er en tilnærming mer enn en bestemt type sjanger, og er relevant dersom uttrykket får stor popularitet og tas inn i det politiske liv. Benjamin de Carvalho argumenterer for at Vietnam-filmene spiller en større rolle enn den direkte Vietnam-erfaringen for hvordan minnet om Vietnam-krigen for-

USA ønsker i boken å dele Tyrkia
mellom landets historiske rivaler
Hellas og Armenia.

valtes.⁴ Det amerikanske publikum og amerikanske politikere forholder seg til Vietnam-filmer når «arven fra Vietnam-krigen» skal forvaltes. Hva som er viktigst, hendelsen selv eller filmen om den, kan være vanskelig å skille i et samfunn der de færreste var med i Vietnam-krigen, men «alle» har sett filmene om den.⁵

Fremstillinger av historiske hendelser, uavhengig av hvorvidt disse har noe grunnlag i fakta, er en sentral del av identitetskonstitusjon og gruppetilhørighet. Iver Neumann og Daniel Nexon hevder at populærkultur spiller en viktig rolle i denne sammenheng, «siden det er innenfor populærkulturen at moral blir formet, identiteter blir produsert og forvandlet, og effektive analogier og fortellinger skapes og endres».⁶ Populærkultur kan også ha innvirkning på politikken ved å bli en akseptert måte å tolke historien på, og aksepteres selv av folk som har personlig erfaring som skiller seg fra den populære kulturelle representasjoner.⁷ Man kunne selvfølgelig fremholde at populærkulturelle uttrykk

kun er av faglig interesse i den grad de gir uttrykk for viktige ideologiske og politiske strømninger eller i den grad de påvirker opinionen eller noen som innehar offisielle posisjoner og dermed også potensial til å påvirke utenrikspolitikken. Dette forutsetter at man arbeider innenfor et teoretisk rammeverk med kausalmekanismer. Slik Neumann & Nexon og de Carvalho behandler populærkulturelle fenomener er det i *konstitueringen* av identitet at disse representasjonene spiller en rolle.⁸ I likhet med dem er det altså ikke som uttrykk for noe annet, eller ut ifra en antagelse om påvirkning *fra* populærkultur *til* politikk at jeg tar for meg disse uttrykkene, men som identitetsmessige representasjoner i offentligheten. I den grad de refereres til, i positiv eller negativ valør, er representasjonene med på å forme mening i det utenrikspolitiske feltet, som her står i et gjensidig konstituerende forhold med identitet. Det er ikke dermed sagt at dette er en uttømmende analyse av tyrkisk identitet, men et forsøk på en empirisk analyse av relevante, viden sirkulerte og ofte refererte representasjoner som i stor grad har vært utelatt fra forskningen.⁹

Ifølge den tyrkiske forskeren Lerna Yanık er boken *Metallstormen*, sammen med en annen bok, *De sprø tyrkerne* (*Su Çılgın Türkler*), begynnelsen på en helt ny sjanger av bøker i Tyrkia.¹⁰ Disse er manifestasjoner av en ny type tyrkisk nasjonalisme, den såkalte *ulusalcı*-trends. Ulsalcıene mener at Tyrkia er omgitt av fiender, og at tyrkerne vil måtte gå gjennom en ny Uavhengighetskrig, slik de gjorde i 1918–1922.¹¹ Ulsalcı-strømningen i tyrkisk politikk, og de populærkulturelle fremstillingene som analyseres her, er del av de innenrikspolitiske spenningene i landet.

Denne strømmingen er spesiell i og med at Tyrkia allerede har en sterk høyrenasjonalisme av den tradisjonelle sorten, kalt *milli-yetçilik*. Man kan si at ulusalcienene er sekulære nasjonalister som hører hjemme på venstresiden i tyrkisk politikk, og tar avstand fra religiøs symbolikk og islamisme. På denne måten skiller de seg fra milliyetçiene. I stedet fokuserer de på nasjonal selvråderett og kritikk av AKP-regjeringen, som de mener oppfører seg som USAs og EUs løpegutter.¹²

Ulusalcienenes verdenssyn er på fremmarsj, og *De sprø tyrkerne* har blitt kjøpt inn i store kvanta av hæren og delt ut gratis til biblioteker rundt om i Tyrkia. Den har også blitt delt ut til nygifte av enkelte kommuner.¹³ Det faktum at staten, eller deler av staten tar til seg og distribuerer denne boken, gir den en implisitt statlig legitimitet og semi-offisiell status etter at den ble skrevet. Man kan kalle det en slags statlig anerkjennelse av boken og dens innhold, og at man forsøker å «lære opp» befolkningen i det historiesynet boken forfekter. Yanık påpeker at *Metallstormen* ikke ble så tydelig og umiddelbart omfavnet av den tyrkiske statseliten som enkelte av de andre bøkene med ulusalcı-tendenser. Ifølge den tyrkiske journalisten Murat Yetkin, ble boken lest i regjeringsskretser da den kom ut og obligatorisk lesning i både Utenriksdepartementet og den tyrkiske militærledelsen, som er en svært innflytelsesrik institusjon i Tyrkia.¹⁴ Han siterer en anonym kilde i Ministerrådet: «Selv om jeg visste hva som var hva [selv om jeg visste at det ikke var sant], ble mine øyne fylt med tårer da jeg leste det. Jeg ble bekymret for at dette kan skje mitt land.» *Metallstormen* passet med tyrkernes frykt for invasjon godt nok til å få en herdet politiker til å gråte.¹⁵ Selv om

dette ikke nødvendigvis kan sies å være direkte knyttet til utøvelsen av tyrkisk politikk, viser det at fremstillingen har en viss legitimitet i regjeringsskretser.

Vid distribusjon er selvsagt ingen garanti for stor politisk betydning. Likevel er det en grei indikasjon på at noe treffer en populær oppfatning. Om man følger Ted Hopf, som sier at «Min første regel for å velge tekster, er å velge de som var de mest leste,» har vi her noen av de mest leste tekstene med tyrkiske representasjoner av Irak og Irak-politikk.¹⁶ Siden de er de mest sirkulerte, mener Hopf de også har størst betydning for identitetsformasjon. Bortsett fra muligens skolebøker, er få representasjoner av tyrkisk Irak-politikk mer spredt enn *Metallstormen* og *Ulvenes dal: Irak*. Da den kom i sitt trettende opplag i april 2008, hadde krigsromanen *Metallstormen* solgt flere enn 511 000 eksemplarer, og fire millioner kinobilletter var solgt til *Ulvenes dal: Irak*.¹⁷ Med DVD- og piratsalg ligger totalen trolig langt høyere.

Metallstormen og Ulvenes dal

Romanen *Metallstormen*, utgitt i 2004, ligger i den fiktive nære fremtid 2007, og starter med at USA invaderer Tyrkia. Etter å ha sikret de viktigste byene i Tyrkia, forsøker USA å gjennomføre Sèvres-traktaten. Traktaten ble vedtatt i fredsforhandlingene etter 1. verdenskrig i 1920, men ble tre år senere annullert etter den tyrkiske frigjøringskrigen. Det betyr at USA i boken ønsker å dele Tyrkia mellom landets historiske rivaler Hellas og Armenia, samt å skape en kurdisk stat i sørøst. Tyrkia reagerer ved å danne en militær allianse med Russland, Tyskland og Kina. En tyrkisk hemmelig agent klarer å stjele en amerikansk atom-bombe, og sprenger den i Washington DC

og dreper millioner av mennesker. På den måten tvinger han frem en slutt på den amerikanske invasjonen.

Bak invasjonen står en evangelisk kristen fanatiker som også er leder av et amerikansk mineralselskap. Målet er å få kontroll over strategiske mineralforekomster. Denne evangeliske fanatikeren har også en drøm om å bygge en gigantisk kirke i Istanbul. Som frontfigur finnes en navnløs amerikansk president som er til forveksling lik George W. Bush, både hva gjelder politisk orientering og religiøsitet. Boken inneholder også andre faktiske medlemmer av Bush' første regjering, som for eksempel Condoleezza Rice og Donald Rumsfeld. Dermed bør det være liten tvil om at selv om scenariet er hypotetisk, er det ikke like hypotetisk hvem forfatterne fremstiller som troende til å gjøre noe slikt.

Filmen *Ulvenes dal: Irak*, som hadde premiere i februar 2006, har sin opprinnelse i en populær tv-serie ved samme navn, *Ulvenes dal*. Den har siden vært utgangspunkt for en rekke andre filmer. *Ulvenes dal: Irak* var imidlertid et vendepunkt, da teamet bak serien begynte å ta for seg utenrikspolitiske spørsmål eksplisitt. Filmen fikk dessuten en stor mottagelse også utenfor Tyrkia, som igjen gjorde den til noe tyrkiske politikere måtte ta hensyn til i sin utenrikspolitikk.¹⁸

Begynnelsen av filmen er basert på «het-teepisoden» fra 2003, da elleve tyrkiske soldater og tretten tyrkiske sivile ble arrestert i hovedkvarteret til Den irakiske turkmenske front i Nord-Irak. De ble påført hetter og ført bort av amerikanerne. Filmen tar denne hendelsen som utgangspunkt og skaper en fiktiv historie om hvordan en tyrkisk spesialagent, Polat Alemdar, og hans to kompanjonger tar hevn for soldat-

ene. Alemdars mål i Irak er å gjenopprette de tyrkiske soldatenes ære ved sette en hette på den amerikanske kommandanten ansvarlig for hendelsen, Sam Marshall, slik han satte en hette på dem. Når dette mislykkes, ender filmen i et blodig slag mellom tyrkere og amerikanere, i en stil som minner om *Rambo* eller andre amerikanske actionfilmer. Filmen vever sammen virkelige og fiktive hendelser, der rekonstruksjoner av virkelige hendelser er bundet sammen med historien om hvordan Alemdar tar hevn.

Ulvenes dal: Irak ble sett av mange ministre og høye embetsmenn, som kom til premieren av filmen. I forkant av premieren fikk de også en privat visning av filmen.¹⁹ Den daværende presidenten av det tyrkiske parlamentet, Bülent Arınç, ble intervjuet utenfor kinoen, og sa at det var «en veldig ekstraordinær film. Det er en film som skal gå inn i historien.» På spørsmål om scenariet var hentet fra virkeligheten, svarte han at «de to er en og samme».²⁰ Også den tyrkiske statsministeren, Recep Tayyip Erdogan, og presidenten, Abdullah Gül, var på premieren sammen med sine koner. På vei ut uttrykte også Erdogan sin begeistring over filmen.²¹

Selv om viraken rundt selve filmen har lagt seg for lenge siden, har *Ulvenes dal* gått inn i den tyrkiske offentligheten som en måte å forståeliggjøre Tyrkias rolle i regionen. I forbindelse med forandringene i Midtøsten tidlig i 2011 advarte en profilert tyrkisk professor, Nilüfer Göle, mot muligheten for et «Ulvenes dal-parti».²² Dette ble fulgt opp i kommentarfeltet av folk som syntes et slikt parti var en god idé, og skrev at de både ville støtte og stemme på dem. Det er selvsagt ikke slik at alle tyrkere tar *Ulvenes dal* for god fisk, men poenget her er

å påpeke at disse fremstillingene har blitt en del av tyrkisk offentlig debatt, at de treffer nok folk til å selge millioner av kinobill-etter, og at de betraktes som politisk relevante selv av personer som eksplisitt tar avstand fra dem.^{23 24}

Tyrkia som universets sentrum

Metallstormen knytter an til en sentral diskurs i tyrkisk politikk, nemlig at Tyrkia innehar en unik geografisk plassering, og utgjør nøkkelen til å dominere det eurasiske kontinent.²⁵ Leseren blir fortalt at at «[operasjonens] største mål er en enkelt by. Landets åndelige livline. [...] Og denne byen kan kalles verdens hjerte. Det er Istanbul.»²⁶ Videre skal den daværende amerikanske forsvarsministeren, Donald Rumsfeld, ha en spesiell interesse for denne byen. «Donald Rumsfeld følte håret på ryggen reise seg. Det var som om noe hellig ble diskutert. [...] Ordet Istanbul hadde mer betydning for ham enn noe annet. Landets formelle system og formelle tegn minnet om symboler av det romerske riket, og ga ham en følelse av naturlig affinitet.»²⁷ På et annet sted blir leseren fortalt at amerikanerne, ved å ta Tyrkia, ville ta «verdens balansepunkt».²⁸ Ikke bare er Tyrkia hjertet og balansepunktet i verden, Istanbul har også en nesten hellig status for Donald Rumsfeld på grunn av byens forbindelser til Romerriket.

Her spiller forfatterne på noe den tyrkiske forskeren Meliha Altunisik kaller *Sèvres-syndromet*.²⁹ Dette såkalte syndromet er en frykt for at stormaktene og minoritetene igjen skal forsøke å dele opp den tyrkiske republikkens territorium, slik de gjorde med Sèvres-traktaten i 1920. Minoriteter innad i Tyrkia og stormakter utenfor (også Tyrkias allierte) ses på med skepsis når de

gjør felles sak. Briter som snakker om kurderes rettigheter eller amerikanere som hjelper armenere eller grekere, utløser en frykt som for utenforstående kan virke uforståelig.³⁰ Poenget er at man bak minoritetenes krav innad i Tyrkia ser stormaktsinteresser.

Ettersom Nord-Irak, der handlingen for *Ulvenes dal: Irak* utspiller seg, har en lignende etnisk og religiøs sammensetning som Tyrkia (om enn med totalt forskjellige

Bak invasjonen står en evangelisk kristen fanatiker som også er leder av et amerikansk mineralselskap.

andeler av de respektive gruppene), egner det seg godt som en iscenesettelse av tyrkiske problemstillinger. Det hjelper også at mange tyrkere ser ut til å ha fryktet at Irak bare var begynnelsen på en større amerikansk intervensjon i regionen.

I filmen tilbys seeren følgende forklaring på den virkelige hetteepisoden: «De er ikke her for å søke etter våpen. [...] De er ikke mot oss, de er mot den tyrkiske nasjonen.» Dette er en kommentar på virkelige hendelser – amerikanerne er mot den tyrkiske nasjonen, og er en ytre, identitetskonstituerende trussel mot Tyrkia. Den amerikanske kommandanten, Sam Marshall, kan ikke tro at tyrkerne bryr seg om å gjenopprette sin ære, snarere enn fremme sine materielle interesser. For ham handler politikk bare om interesser:

Jeg har vært i denne regionen i femten år nå. Jeg kjenner tyrkerne veldig godt. De liker å skryte. De har sine egne regler, har sine egne

røde linjer. De har sin stabile Irak-politikk. Dere tror at hvis dere vil at noe ikke skal skje, er det ingenting noen kan gjøre for å få det til å skje. La meg fortelle deg noe, vi tråkket på alle de røde linjene deres. Vi ødela deres Irak-politikk. Skal jeg liksom tro at dere ikke er fornærmet av dette, men av disse hettene? Jeg skal fortelle deg hvorfor dere er fornærmet. Det er fordi USA har betalt for dere de siste femti årene. [...] Hvordan kan dere glemme hvordan dere tryglet oss å redde dere fra kommunistene? Ikke rart dere er fornærmet, vi trenger ikke dere lenger!»

Den første delen av denne monologen dreier seg om hvordan det er en interessekonflikt mellom amerikanere og tyrkere i Nord-Irak. «Vi ødela deres Irak-politikk» er en eksplisitt påstand om at USA med viten og vilje handlet mot Tyrkias interesser da de invaderte Irak. Ifølge filmen, bryr USA seg kun om seg selv, og «reddet Tyrkia fra kommunistene» kun av hensyn til seg selv. Nå som de ikke lenger trenger Tyrkia, spiller alliansen ingen rolle. Å være fornærmet på grunn av hetter har ingen plass i stormaktsspillet – der finnes det bare objektive, materielle interesser.

Helten i *Ulvenes dal*, Polat Alemdar, gjør det klart at han ikke kjemper noen kamp for materiell gevinst, men at dette dreier seg om noe større – tyrkernes ære. Da USA fanget de tyrkiske soldatene, handlet de mot soldatethoset om verdig behandling av andre lands soldater (og kanskje særlig alliertes soldater) og mot Genève-konvensjonen. Poenget om ære uttrykkes også i boken *Metallstormen*, der den tyrkiske sjefen er overbevist om at de bør opptre i tråd med folkeretten etter at de er overfalt av amerikanerne i Nord-Irak. «For å starte denne manøveren [å kjempe mot amerikanerne,

som angriper uten å erklære krig] ville kaste oss inn i en tilstand av fullstendig løshet.»³² Det er også et interesseaspekt ved dette, nemlig at de vil være beskyttet av det internasjonale samfunn hvis de handler i henhold til folkeretten. Mens stormakter som USA kan gjøre hva de vil, kan ikke mindre stater som Tyrkia det. Likevel, som leseren blir fortalt, «et angrep på et land som Tyrkia vil ikke aksepteres av verdensopinionen.»³³ Det finnes altså land som kan gjøre hva de vil (USA), det finnes land som er bundet av normer, men beskyttet av det internasjonale samfunn (Tyrkia), og implisitt finnes det også land som verdensopinionen ikke bryr seg særlig om (Irak). Mens det tyrkiske selvet er sivilisert og opptrer i henhold til loven, representerer amerikanerne en motsats ettersom de ikke bryr seg om rett og galt.

Etnisitet i Nord-Irak

Mesteparten av den irakiske lokalbefolkningen som er portrettert i *Ulvenes dal* er merkbart forskjellige fra de tyrkiske heltene – de snakker et annet språk og de kler seg annerledes. Unntaket er turkmenerne, som i filmen snakker tyrkisk uten det minste avvik fra standardtyrkisk.³⁴ De er dermed en forlengelse av det tyrkiske selvet, og et naturlig objekt for tyrkernes beskyttelse. Både arabere og kurdere kler seg annerledes, og snakker andre språk enn de tyrkiske heltene i filmen. Men dette innebærer ikke automatisk at de ses på som fiender. Av de tre etniske gruppene som blir presentert, er det bare kurderne i Nord-Irak som fremstilles som en fiende av Tyrkia. Kurdere som snakker tyrkisk og ikke yter motstand mot en tyrkisk-ledet stat, fremstilles ikke som noe problem. Dette illustreres ved at en av de tre tyrkiske

heltene er en tyrkisk kurder, som er med og kjemper for å gjenopprette de tyrkiske soldatenes ære:

- *Alt på grunn av disse kurderne!*
- *Hvilke kurdere?*
- *Bare kurdere!*
- *Men jeg er kurdisk.*
- *Du er annerledes, Abdülhey.*

I filmen finnes det to typer av kurderne, de som skyter på «oss tyrkere», og de som kjemper for «oss». Avgrensningen mellom å være én form for kurder eller en annen, er i lojalitet til den tyrkiske staten og i svar med tyrkisk praksis.

Et felles tema i både filmen og romanen er at lokalbefolkningen i Irak fremstilles som løpegutter for andre staters ambisjoner. Alle løper noen andres ærend, og kjemper for saker som ikke primært handler om dem selv. I begynnelsen av *Metallstormen* anses ikke innbyggerne i Nord-Irak som handlende individer i sin egen rett.³⁵ De er snarere en del av geografien der stormaktenes interesser utspiller seg. Mens tyrkerne er gode av natur og Tyrkias kristne naboland samt USA essensielt sett er onde, er de lokale i Nord-Irak kun interessante som forlengelsen av andres spill og andres interesser. I *Ulvenes dal*: Irak er problemet at de nord-irakiske kurderne ikke ønsker å komme under tyrkisk beskyttelse og kulturell innflytelse, og dermed blir de i stedet verktøy i amerikanernes hender.

Ulvenes dal: Irak gir klart inntrykk av at det er tre, og bare tre, grupper i Irak: kurdere, turkmenere og arabere. På et tidspunkt klager lederen for araberne i området over at araberne og turkmenerne «blir behandlet som minoriteter» av amerikanerne og kurderne. De tre presenteres som likeverd-

ige, og det er ingen antydning om at den ene eller den andre etniske gruppen har et flertall eller en legitim rett til å styre. En av flere bakgrunnshistorier i filmen går ut på at kurderne og amerikanerne sammen forsøker å fordreive turkmenere og arabere fra regionen, med andre ord at de bedriver etnisk rensning. Helten i historien, den ærefulle tyrkeren, prøver å beskytte disse to etniske gruppene mot amerikanerne og deres kurdiske allierte. Ifølge filmen har tyrkerne et ansvar for å beskytte turkmenerne og araberne mot de onde amerikanerne og deres kurdiske løpegutter.

I løpet av den amerikanske kommandantens møte med de lokale lederne for de tre etniske gruppene, krever lederen for turkmenerne at de fordrevne familiene får vende hjem, og arabernes leder krever løslatelse av urettmessig fengslede. Disse små, og i filmens narrativ svært legitime, kravene faller for døve ører. Den kurdiske lederen har et langt større krav:

Kurdisk leder: Vi trenger mer økonomisk støtte for sikkerhet og stabilitet og flere utdannede menn for utviklingen av regionen.

SM: Du vet, det ikke har vært en praktikant eller en agent i CIA som har ikke sagt det uttrykket i kurdisk oversettelse i de siste tyve årene.

Ifølge filmen har CIA samarbeidet med kurderne i tyve år, i den grad at alle i byrået har vært involvert med det. Alle sammen har snakket om «mer økonomisk støtte for sikkerhet og stabilitet og flere utdannede menn» for kurderne. Dette betyr at USA i hemmelighet trent og bevæpnet kurderne bak ryggen på sine allierte i tyve år. Tyve år er dessuten tidsspennet siden den kurdiske geriljagruppen PKK begynte sin kampanje

mot den tyrkiske staten i 1984. Selv om rollefigurene ikke nevner PKK eksplisitt, antydes det at amerikanerne står bak PKK. Grunnlaget for dette er nettopp som det fremgår i begynnelsen av filmen: «de er mot den tyrkiske nasjonen.» USAs tilskrevne motivasjoner er ikke basert på et vennskap med kurderne, men et fiendskap mot tyrkerne. Det er dessuten klart at logikken bak USAs fremferd i regionen er basert på at «min fiendes fiende er min venn». Dette fremstilles som en lite ærerik måte å oppføre seg på, i kontrast til tyrkerne.

I *Metallstormen* vies ikke turkmenerne og araberne fullt så mye oppmerksomhet som i *Ulvenes dal*, men Tyrkias rolle som beskytter av de svake og marginaliserte i verden er tydelig. Leseren blir også fortalt at irakiske funksjonærer som jobbet på Bagdad flyplass og så amerikanske fly ta av i retning Tyrkia «ba stille om at de tyrkiske soldatene ville slå disse okkupantene ut herfra.» I boken ser de tyrkerne som potensielle frigjørere. Ettersom de ikke selv kan beskytte seg mot amerikanerne, setter de sin lit til Tyrkia som en beskyttende hegemon i regionen.

Fundamentalisme

I *Ulvenes dal* er det ikke bare de amerikansk-lojale kurderne som blir fremstilt som en trussel. Det blir også ekstreme islamister, og av samme grunner. Logikken er at ekstreme islamister bare er forledet av USA til å fremprovosere mer vold og sterkere amerikansk innblanding. Terrorisme er langt på vei det som har begrunnet mange av de tiltakene USA har gjennomført i regionen. Ansvar for dette faller ikke på muslimer i sin alminnelighet, men peker heller mot at enkeltindivider blir forledet. Og ettersom det er amerikanere som tjener

Omslaget til bok 4 i *Metal Firtina*-serien.

på det, må det, ifølge filmens logikk, være amerikanerne som står på bak. Problemet er ikke iboende i kurderes eller andre ikke-tyrkiske muslimeres natur, men kommer av at de lar seg bli brukt som verktøy mot Tyrkia og mot islam (som blir en motsats til terrorisme). Et sted i filmen ber en kvinne som har mistet sin mann sjeiken om tillatelse til å bli selvmordsbomber. Sjeiken svarer på følgende måte:

Hvordan kan en som forstår islam ønske dette? [...] Leyla, å bli selvmordsbomber betyr å gjøre opprør mot Allahs vilje på to måter ved en enkelt handling. Det betyr først å gi opp håpet og begå selvmord, og deretter akseptere risikoen for å ofre uskyldige mennesker sammen med din fiende. [...] Folk som innpodet denne ideen i hodet på muslimer, og rekrutterte dem som selvmordsbombere, er de som gjenskaper Hasan Sabbahs ondskap igjen.

Dette er et tegn på Dommedag, min datter, og er absolutt ondt. Jeg ser din sorg. Likevel synes jeg det er synd å se at du ønsker å være en av de selvmordsbomberne som gjør at verden tror at muslimer er terrorister. Aldri glem at Allah ikke er hjelpeløs, min datter, vår nåværende hjelpeløshet og svakhet skyldes våre avvik fra Koranen og Profeten og vår manglende evne til å stå sammen. Hver suicidal handling øker denne svakheten og hjelpeløsheten. Det er derfor våre fiender ønsker at antallet slike handlinger skal øke. De kan til og med ha organisert disse handlingene selv allerede. Vårt eneste håp for å overleve er å forplikte oss til Allahs vei.

Sjeiken er ubøyelig på at dette er en form for vranglære som har blitt innpodet i hodet på enkelte muslimer. Siden terrorisme svekker muslimer og fungerer som et våpen i hendene på fienden, er de som begår denne typen handlinger fremstilt som en indre fiende i filmen. De blir fremstilt som villedet, men ikke som grunnleggende onde. Løsningen som presenteres i filmen er å lære dem tolkningen av islam preket av sjeiken, som er til forveksling lik den islam fremmet av det tyrkiske Diyanet, departementet for religiøse anliggender.

USA, grekerne, armenerne og jødene blir fremstilt som Tyrkias fiender, og kan dermed aldri bli del av det tyrkiske selv. Kurderne og araberne blir på sin side fremstilt som villedet, men har potensial til å komme under Tyrkias beskyttelse, om de slutter seg til tyrkiske idealer. Det er deres motvilje mot å bli del av den tyrkiske identiteten som gjør dem truende, og som gjør at tyrkerne setter dem i samme kategori som Tyrkias fiender. Dette avslaget fremstår som unaturlig, og det blir ikke bare Tyrkias plikt til å opplyse dem, å gjøre det er også i Tyrkias interesse.

Begge de to formene for «indre» fiender de tyrkiske heltene møter i Irak, i form av separatisme (*bölücülük*) og fundamentalisme (*irtica*) som står i ledtog med krefter utenfor landet, sammenfaller godt med den tyrkiske hærens verdensbilde. Hæren påtar seg en oppdragende funksjon overfor tyrkiske borgere, slik at de ikke skal bli forledet av disse to typene «vranglære» som kan svekke Tyrkia slik at landet kan domineres av stormakter.

Konklusjon

Om man studerer B-filmer og kioskromaner som uttrykk for politiske visjoner, risikerer man alltid at det ikke finnes noen umiddelbar sammenheng mellom uttrykket og praktisk politikk. De to representasjonene jeg har analysert her har en viss forbindelse til staten, gjennom det faktum at statsledere på ulikt vis har uttalt seg om dem og forholdt seg til dem i media. *Ulv-enes dal* har dessuten fått en internasjonal dimensjon ved at dens visuelle uttrykk gjør den lett tilgjengelig også for folk som ikke forstår tyrkisk. Likevel er det vanskelig å si at de har hatt noen direkte implikasjoner for Tyrkias Irak-politikk. De har imidlertid vært med på å bygge opp stemningen rundt det som har blitt en stadig tiltagende og etter hvert også eksplisitt USA-skepsis i tyrkisk utenrikspolitikk. Man kan vanskelig tenke seg det tyrkiske lederskapets reaksjoner både i Davos i 2009, da den tyrkiske statsministeren Recep Tayyip Erdogan skjelte ut den israelske statsministeren, eller håndteringen av Gaza-konvoien i juni 2010, uten at man hadde en diskursiv utvikling som denne. At *mission civilisatrice*-diskursen styrkes gir ikke umiddelbare og tydelige konsekvenser, men det åpner et rom for andre virkemidler der muligheten

byr seg. Med den utviklingen som er i gang i Midtøsten, er det et åpent spørsmål hvor og når dette diskursive rommet følges opp av tyrkiske politikere som ønsker å ta plassen som regional makt.

• f •

- 1 En noe lengre variant av denne artikkelen ble lagt frem på International Studies Association's Annual Convention 2009, holdt i New York 15.-18. februar 2009. Artikkelforfatteren ønsker å takke panelet for kommentarer, samt discusant Ed Webb. Videre ønsker jeg å takke Iver B. Neumann, Bahar Rumelili, Morten Andersen, Fredrik Christiansen, Runa Gravensteen, Trine Østereng samt to anonyme fagfeller for nyttige kommentarer.
- 2 Se for eksempel Mathisen, Werner (2001): "The Underestimation of Politics in Green Utopias: The Description of Politics in Huxleys' *Island*, Le Guin's *The Dispossessed*, and Callenbach's *Ecotopia*". *Utopian studies*. 12(1), s 56-78.
- 3 For en studie av tv-serien *Lost* som arena for iscenesettelse av politiske tanker, se Haugevik, Kristin: "Politics Among Islanders: From Strategic Cooperation to Collective Identity Formation in 'Lost'". Paper presentert på det årlige møtet av ISAs 49th Annual Convention, Bridging Multiple Divides, Hilton San Francisco, 26. mars 2008.
- 4 De Carvalho, Benjamin (2006) "War Hurts: Vietnam Movies and the Memory of a Lost War" i *Millennium: Journal of International Studies* 34:951-62.
- 5 For en annen analyse av krigsfilmer og deres sammenheng med utenrikspolitikk, se Campbell, David (2003) "Cultural governance and pictorial resistance: Reflections on the imaging of war" *Review of International Studies* 29, 57-73.
- 6 Nexon, Daniel og Iver Neumann (2006) "Introduction" i Iver Neumann og Dan Nexon (red.) *Harry Potter and International Relations*. Rowman & Littlefield, 11-13.
- 7 Se de Carvalho 2006, Dunn, Kevin (2003) *Imagining the Congo: The International Relations of Identity*. New York: Palgrave og Hopf, Ted (2002) *The Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies*. Moscow, 1955 & 1999. Ithaca & London: Cornell University Press.
- 8 Det finnes mye litteratur som tar for seg gruppeidentitet og utenrikspolitikk som gjensidig konstituerende. Se for eksempel: Hansen, Lene (2006) *Security as Practice: Discourse Analysis and the Bosnian War*. Oxford: Routledge. Connolly, William E. (1991) *Identity/Difference. Democratic Negotiations of Political Paradox*. Ithaca and London: Cornell University Press. Campbell, David (1992) *Writing Security: The United States Foreign Policy and the Politics of Identity*. Minneapolis, MN: Minnesota University Press. Neumann, Iver B. (1996) "Self and Other in International Relations" in *European Journal of International Relations* 2(2): 139-174. Neumann, Iver B. (1999) *Uses of the Other: The East in European Identity Formation*. Minneapolis: University of Minnesota Press. Rumelili, Bahar (2007) *Constructing Community and Order in Europe and Southeast Asia, Rethinking Peace and Conflict Studies*. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- 9 Et hederlig unntak er Yanık, Lerna K. (2009) "Valley of the Wolves – Iraq: Anti-Geopolitics alla Turca" *Middle Eastern Journal of Culture and Communication* 2, 1-18.
- 10 Uçar, Orkun og Burak Turna ([2004] 2008) *Metal Fırtına*. Istanbul: Tima Yayınları. Özakman, Turgut (2005) *Su Çılgın Türkler*. Istanbul: Bilgi Yayınevi.
- 11 Yanık, Lerna K. (2008) "Those Crazy Turks' That Got Caught in the 'Metal Storm': Nationalism in Turkey's Best Seller Lists", *EUI Working Papers, RSCAS 2008/4, Mediterranean Programme Series*, 1.
- 12 For en mer utfyllende analyse av de politiske spenningene rundt Tyrkias militærvæsen, se Tank, Pinar, 2010. "Tyrkias militære og 'den dype staten'", *Babylon: Nordisk tidsskrift for Midtøstestudier* 8(1): 70-80.
- 13 Yanık 2008, 4.
- 14 Yetkin, Murat (2005), "Bush Kuran'ı Arapça okursa" i *Radikal*, 21. januar 2005, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=140941> (nedlastet 20.11.2008). For et lite utdrag av debatten rundt bokens betydning for forholdet mellom USA og Tyrkia, se Schleifer, Yigal (2005) "Sure it's fiction. But many Turks see fact in anti-US novel" i *The Christian Science Monitor* 15. februar 2005. <http://www.csmonitor.com/2005/0215/p01s04-woeu.html> (nedlastet 11.03.2011). Pollock, Robert L. (2005) "The Sick Man of Europe – Again" *Wall Street Journal* 16. februar 2005. <http://online.wsj.com/article/SB110851241259955899-search.html?KEYWORDS=Robert+Pollock&COLLECTION=wsjie/6month> (nedlastet 11.03.2011). Foro lu, O. Faruk (2005) "A Distorted View of Turkey, America's Friend" *Wall Street Journal* 22. februar 2005. <http://online.wsj.com/article/SB110903791245660521-search.html?KEYWORDS=Robert+Pollock&COLLECTION=wsjie/6month> (nedlastet 11.03.2011) (dette er den tyrkiske ambassadøren i Washingtons svar til Pollock), Ergil, Dogu (2005) "Anti-Americanism" *Turks.us* 21. februar 2005. <http://www.turks.us/article.php?story=20050221061230954&mode=print> (nedlastet 11.03.2011), Meixler, Louis (2005) "Hot Turkish best-seller describes war against America, exposing Turkish fears of eroding relationship" *Turkish Daily News* 24. februar 2005. <http://www.hurriyetdailynews.com/h.php?news=hot-turkish-best-seller-describes-war-against-america-exposing-turkish-fears-of-eroding-relationship-2005-02-24> (nedlastet 11.03.2011), (2005) "Best-Seller Criticizes US Policy and Predicts Chaos" i *Turkish Daily News* 25. februar 2005. <http://www.hurriyetdailynews.com/h.php?news=best-seller-criticizes-us-policy-and-predicts-chaos-2005-02-25> (nedlastet 11.03.2011), Dumanlı, Ekrem (2005) "Hostility Benefits Neither Turkey Nor the US" *Journal of Turkish Weekly* 3. mars 2005, <http://www.turkishweekly.net/news/5687/hostility-benefits-neither-turkey-nor-the-us.html> (nedlastet 11.03.2011) og Bulaç, Ali (2005) "A Conspiracy Theory" *Today's Zaman* 21. april 2005. <http://www.todayszaman.com/columnists-18710-a-conspiracy-theory.html> (nedlastet 11.03.2011).
- 15 Det er verdt å merke seg at menn som gråter har en annen betydning i tyrkisk kontekst enn i norsk. Det har blant annet ikke de samme feminine konnotasjonene.

- 16 Hopf 2002, 24.
- 17 Letsch, Constanze (2006) "Dialog der Kulturen" i *Jungle World* nr. 8, <http://jungle-world.com/artikel/2006/08/16968.html> (nedlastet 26.01.2009).
- 18 Blant annet presset lederen for den tyske delstaten Bayern, Edmund Stoiber, kinoene til å ta filmen av plakaten. Han presiserte at dette ikke dreide seg om sensur. Se: "Tal der Wölfe Auch Beckstein für Absetzung" Focus Online, 21.02.2006. http://www.focus.de/politik/deutschland/tal-der-woelfe_aid_105226.html (nedlastet 31.01.2011).
- 19 Yanık, 2009, 6.
- 20 "Arınç, *Kurtlar Vadisi-Irak* filmini gerçek ya amla aynı buldu" i *Tüm gazeteler.com*, 2. mars 2006 <http://www.tumgazeteler.com/?a=1319663> (nedlastet 21.11.2008); Zacharia, Janine 2006. "Rice Wants Turkey to Challenge Anti-U.S. Views, Support Iraq". Bloomberg 25.04.2006. <http://www.bloomberg.com/apps/news?pid=newsarchive&sid=aX2wceRBeY3Y&refer=us> (nedlastet 04.03.2011).
- 21 Geraghty, Jim (2006) "Anti-American Trash." *The New York Sun*. 08.02.2006. <http://www.nysun.com/opinion/anti-american-trash/27250/> (nedlastet 04.03.2011). Erdogan har senere blitt konfrontert med de mer kontroversielle aspektene ved denne filmen, som at USA og Israel systematisk stjeler organer fra irakere, men har nektet å ta avstand fra dem, se Pollock, Robert L. (2010) "Erdogan and the Decline of the Turks" *Wall Street Journal* 3. juni 2010. <http://online.wsj.com/article/SB10001424052748704875604575281392195250402.html> (nedlastet 11.03.2011).
- 22 Senocaklı, Mine (2011) Prof. Göle: "Kurtlar Vadisi partisi kurulabilir" *Vatan* (Istanbul) 09.03.2011 <http://haber.gazetevatan.com/prof-gole-kurtlar-vadisi-partisi-kurulabilir/364058/1/Gundem> (nedlastet 10.03.2011).
- 23 Det finnes en rekke eksempler på bruk av "Ulvenes dal" som et begrep i tyrkisk offentlig debatt siden 2006. Det har blant annet blitt brukt som et uttrykk for å delegitimere sentrale samfunnsaktørers fremstillinger. den tyrkiske energiministeren, som anklages for å ha "Ulvenes dal-aktige" konspirasjonsteorier. Se: Laçiner, Sedat (2010) "Kurtlar Vadisi Enerji" *Star* (Istanbul) 11.11.2010. <http://www.stargazete.com/gazete/yazar/sedat-laciner/kurtlar-vadisi-enerji-308452.htm> (nedlastet 10.03.2011).
- 24 Det finnes imidlertid "bare" seks eksplisitte referanser til *Ulvenes dal* fra det tyrkiske parlamentets talerstol. Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 2. Yasama Yılı 53. Birle im 23/Ocak /2008 Çar amba, s. 17. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20059&P5=B&PAGE1=17&PAGE2=&web_user_id=8635200 (nedlastet 11.03.2011). Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 4. Yasama Yılı 47. Birle im 13/Ocak /2010 Çar samba, s. 28. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20549&P5=B&PAGE1=28&PAGE2=&web_user_id=8635200 (nedlastet 11.03.2011). Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 5. Yasama Yılı 32. Birle im 14/Aralık /2010 Salı, s. 9. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20801&P5=B&PAGE1=9&PAGE2=&web_user_id=8635200 (nedlastet 11.03.2011). Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 4. Yasama Yılı 21. Birle im 19/Kasım /2009 Per embe, s. 74. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20499&P5=B&PAGE1=74&PAGE2=&web_user_id=8635312 (nedlastet 11.03.2011). Dette står i kontrast til en rekke andre populærkulturelle fenomener, som den enormt populære serien *Avrupa yakası*, som ikke har blitt diskutert i parlamentet noen gang. (Parlamentsreferatene er bare tilgjengelige på nett tilbake til 1995, og jeg har ikke sjekket for populærkulturelle uttrykk før dette.) Det finnes dessuten en referanse til filmen fra talerstolen i US Congress, se (2006) "ABD Kongresi'nde Kurtlar Vadisi Filmi Tartışıldı" *Hürriyet*, 24. mars 2006.
- 25 For en analyse av denne diskursen, se Bilgin, Pinar (2007) "Only Strong States Can Survive in Turkey's Geography: The Uses of 'Geopolitical Truths' in Turkey" *Political Geography*, 26(7), 740-756.
- 26 Uçar og Turna 2008, 26.
- 27 Ibid., 26.
- 28 Ibid., 22.
- 29 Altunışık, Meliha Benli (2006) "Turkey's Iraq Policy: The War and Beyond", *Journal of European Studies* 14(2), 193.
- 30 Da forfatteren presenterte dette paperet på en konferanse i New York i 2009, fortalte en av tilhørerne at selv om hun bedyret at hele ideen om at noen utenfra skulle forsøke å dele Tyrkia virket fullstendig ulogisk, vekket tanken en fysisk reaksjon i henne. Frykten for Sèvres gir altså fysiske reaksjoner også hos folk som på et intellektuelt plan tar avstand fra den logiske muligheten. Det er mulig at man her er ved kjernen i dette fryktkomplekset. Referanser til Sèvres-avtalen er svært mangfoldige i det tyrkiske parlamentets referater, særlig i diskusjoner om dagens utenrikspolitikk, og om kurdernes stilling i Tyrkia. Se for eksempel: Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 4. Yasama Yılı 95. Birle im 26/Nisan /2010 Pazartesi, s. 63. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20647&P5=B&PAGE1=63&PAGE2=&web_user_id=8635453 (nedlastet 11.03.2011) og Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurul Tutana 1 23. Dönem 4. Yasama Yılı 69. Birle im 04/Mart /2010 Per embe, s. 53. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20593&P5=B&PAGE1=53&PAGE2=&web_user_id=8635453 (nedlastet 11.03.2011). Disse utgjør dessuten representasjoner innen samme diskurs som de to populærkulturelle uttrykkene jeg analyserer her, om enn i en litt annen form og kontekst.
- 31 For en studie av den russiske faren i Tyrkias identitetskonstitusjon og utenrikspolitikk, se Kıvanç Cos og Pinar Bilgin (2010) "Stalin's Demands: Constructions of the 'Soviet Other' in Turkey's Foreign Policy, 1919-1945" i *Foreign Policy Analysis* 6(1): 43-60.
- 32 Uçar og Turna 2008, 32.
- 33 Ibid. 35.
- 34 Dette stemmer nok ikke helt i virkeligheten. Den dialekt av de tyrkiske språkene som snakkes i Nord-Irak, sies å være nærmere aserbajdsjansk enn tyrkisk.
- 35 Uçar og Turna 2008, 5.
- 36 Ibid., 37.